

FİKİR

#okumakiyidir

İletişim

Sultantepe Mh.,
Cumhuriyet Cd.,
No: 39/1, Fıstıkağacı
İş Merkezi
Üsküdar/İstanbul
editor@fikirkitap.com
noktayayin.com

Arap Yarımadası'nda Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı

Editörler: İlyas Uçar, Halil Ortakçı, Abdulkadir Macit,
Halil İbrahim Yılmaz

Yayın No: 12
Tarih Dizisi: 5
ISBN: 978-625-97754-7-0
Sertifika No: 53575
1. Basım, Nisan 2025

Yayın Yönetmeni: Hüseyin Türkan
Yayına Hazırlayan: Ender Ekim
Tasarım: Seyfullah Bayram

© Fikir Kitap

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Kitapyurdu Doğrudan Dağıtım,
Yenibosna Merkez Mah. Cemal Ulusoy Cad.
No: 43 Bahçelievler/İstanbul
kdd.kitapyurdu.com (Sertifika no: 40675)

Arap Yarımadası'nda Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı

Editörler

İlyas Uçar, Halil Ortakçı, Abdulkadir Macit, Halil İbrahim Yılmaz

FİKİR

İçindekiler

Önsöz	vii
Giriş	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
İSLAM ÖNCESİ DÖNEM	9
İslam Öncesi Hicaz Tarihçileri, Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı	11
<i>Hakan Temir</i>	
Câhiliye Şiirinin Kaynakları ve İslam Tarihi Çalışmalarında Kullanım Yöntemleri	39
<i>Kâzım B. Özkardaş</i>	
Güney Arabistan Yazıtlarının Tarihsel Gelişimi ve Temel Özellikleri	69
<i>Halil Ortakçı</i>	
İKİNCİ BÖLÜM	93
İSLAMİ DÖNEM	
Klasik Dönem Medine Tarihçiliği ve Medine Tarihi Eserleri	95
<i>İbrahim Barca</i>	
Hicrî II. Yüzyılın Sonuna Kadar Yemen'de Tarihyazımı	127
<i>Halil Ortakçı</i>	

Ziyâdîler (818-1071), Ya'furîler (861-997), Zeydîler (997-1098), Necâhîler (1021-1159), Suleyhîler (1031-1138), Hemdânîler (1098-1174), Mehdîler (1159-1174) ve Zürey'îler (1080-1175) Dönemi Yemen Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı (818- 1175)	145
<i>Yasemin Sarı Cevelek</i>	
Eyyûbîler (569-626/1174-1229), Resûlîler (626-858/1229-1454) ve Tâhirîler (858-923/1454-1517) Dönemi Tarih Yazıcılığı ve Kaynaklar	163
<i>Hakan Can</i>	
Osmanlı Hâkimiyet Dönemi (1538-1918) Yemen Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı	209
<i>Yasemin Barlak</i>	
Memlûkler Dönemi (1250-1517) Hicaz Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı	243
<i>Burak Gani Erol</i>	
Osmanlı Dönemi'nde Hicaz'da Tarih ve Tarih Yazıcılığı	261
<i>Aysel Şahin</i>	
Yazarlar Hakkında	289

Önsöz

İnsanlığın tarihsel birikiminin kaynağını teşkil eden maddi ve manevi unsurlar dünya ve medeniyetler tarihi yazımı bakımından ilmi yetkinlikle ele alınmalıdır. İlmi Etüdler Derneği'nde (İLEM) Tarih Çalışmaları Merkezi'nin gerçekleştirdiği dersler, okumalar, atölyeler, yuvarlak masa toplantıları, paneller ve çalıştaylarla amaçlanan bunun ortaya konulması, ilmi çalışmaların ve üretkenliğin artırılmasıdır. Bu maksatla 2020 yılında “Tarihin Geleceğine Dair” dizi semineri gerçekleştirilmiştir. Bu dizi seminer ile çağdaş dönemde ana medeniyet havzalarında tarih ilmindeki gelişmeleri, derinleşmeleri, dönüşümleri, genişlemeleri veya farklılaşmaları idrak etmek, tarihin metafiziğini ve anlamını merkeze alarak modern değişim ve gelişmeler ışığında postmodern tarihyazımını ve tarihin geleceğini derinlikli bir şekilde tetkik etmek hedeflenmiştir. Seminerler esnasında şu fark edilmiştir ki çağdaş dönem, geçmişin birikiminden bağımsız anlaşılamaz ve şayet geleceğe yönelik yeni bir inşa süreci işletilmek isteniyorsa geçmişin birikimi ortaya serilmeden bu gerçekleştirilemez. Diğer bir ifadeyle kadim medeniyet havzalarındaki milletlerin şimdiki durumlarının anlaşılması için yakın geçmişlerinin yanı sıra tarihsel köklerine de yönelmek gerekmektedir. Bunun sadece Batı merkezli tarih teorilerinin bakış açısıyla açıklanamayacağı izahtan varestedir. İşte “Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik (MHTT)” projesinin başlatılma sebeplerinden birisi budur.

Bu hususta insanlığın Hicaz'dan Bilad-ı Şam'a, Irak-ı Acem'den Horasan'a, Mağrib'den Endülüs'e, Sind'den Hind'e, Mâverâünnehir'den Türkistan'a,

Anadolu'dan Rumeli'ye pek çok havza üzerinde tarih içerisinde kurduğu muhtelif medeniyetlerin veya bu uygarlık havzaları üzerinde hüküm süren pek çok hanedanlığın, havzanın, insanlık tarihinin yazımına farklı yönlerden sunduğu önemli katkılarının tespit edilmesi icap etmektedir. Bu çabalar çerçevesinde ortaya çıkan kaynaklar dönem üzerine çalışan araştırmacılar tarafından bilinmekle birlikte bu havzalara dair çalışma yapmak isteyen ilim insanları tarafından, özellikle alana yeni giren genç tarihçiler ve araştırmacılar için bütünlüklü ve etraflı bir şekilde tanınmamaktadır.

Bu durumu dikkate alan MHTT'in odağında ve hedefinde şu üç husus vardır: İlk olarak ana medeniyet havzalarında kaleme alınan tarih kaynaklarının kendi dönemi ve sonrası için nasıl bir konum teşkil ettiğinin tartışılmasının yanı sıra metodolojik hususiyetleri ile tanıtılması ve geçmişinden günümüze havzada biriken tarih kaynaklarının ve onları ortaya çıkaran tarihçilerin bütünlüklü bir şekilde değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu sayede özellikle İslam medeniyet havzalarının tarihçilik hafızasının gün yüzüne çıkarılması amaçlanmaktadır. İkinci olarak ele alınan havzalarda tarih yazıcılığının ne tür süreçlerden geçerek şekillendiğini ortaya çıkarma gayesi bulunmaktadır. Üçüncü olarak ise ele alınan ana medeniyet havzalarında çağdaş dönemde tarih ilmindeki gelişmeleri, derinleşmeleri, dönüşümleri, genişlemeleri veya farklılaşmaları idrak etmek, tarihin anlamını merkeze alarak modern değişme ve gelişmeler ışığında tarihyazımını ve tarihin geleceğini derinlikli bir şekilde tetkik etmek hedeflenmektedir.

Fark edileceğı üzere bu proje, temelde ana medeniyet havzalarında kaleme alınan tarih kaynaklarının teknik hususiyetleri ile tanıtılması ve geçmişinden günümüze bu havzada biriken tarih kaynaklarının bütünlüklü bir şekilde gösterilmesini hedeflemekte ve ele alınan havzada şekillenen tarih yazıcılığının serencamını ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda 2020 yılında İran ve Mısır havzası, 2021'de Memlük Entelektüel Tarihi çalıştayları gerçekleştirilmiştir. 2022 yılında Uluslararası Balkan Sempozyumu: Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik III düzenlenmiştir. 2024 yılında ise Mağrib havzası çalıştay tertip edilmiştir. 2025 yılında ise Uluslararası Bilâdüşşam Sempozyumu: Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik VI ve Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik VII: Endülüs havzası çalıştay düzenlenmiştir. Bu projenin ilk kitapları *İran'da Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı*, *Mısır'da Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı*, *Balkanlarda Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı*, *Hint Alt Kıtası'nda Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı*,

Mağrib’de Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı, Endülüs’te Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı, Memlûk Entelektüel Tarihine Giriş I: Literatür Değerlendirmesi ve Mısır’da Tarihyazımı: Fransız İşgalinden Mehmed Ali Paşa Dönemine adıyla yayımlanmıştır. Halihazırda Mâverâünnehir/Türkistan, Bilâd-ı Şam, Dicle-Fırat ve Anadolu havzaları üzerine çalışmalar devam etmektedir.

MHTT’nin dokuzuncu yayını olan *Arap Yarımadası’nda Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı* kitabının temel amacı Müslümanların Arabistan havzası ile hakimiyet kurduğu ilk asırdan günümüze kadar hanedanları, devletleri ve yerel sultanlıkları takip ederek Arap Yarımadası’na yönelik öne çıkan tarihi kaynakları ve tarihçileri irdeleyerek “tarihi kaynaklar” açısından Arap Yarımadası’nın bütünlüklü bir resmini ortaya çıkarmaktır. Bu kitap, bölgeye yönelik çalışma yapacak araştırmacılara tarihi kaynaklara kolayca ulaşmayı sağlayarak; dönemler arasında tarihi kaynakların, dinamiklerin, perspektiflerin, izleklerin, tarihçilerin ortaklaşan ve farklılaşan temel yapılarının daha kolay açıklanması, irtibatlandırılması, neden-sonuç ilişkisinin kurulması fırsatını sunacaktır. Tüm bu eserler ele alınırken Arap Yarımadası’na yönelik kaynakların iç ve dış kaynaklar olarak ikiye ayrılması mümkündür. Burada yoğunluklu olarak mevcut dönemin iç kaynakları merkeze alınmıştır.

Fark edileceği üzere bu kitabın bir odağı tarihçiler ve tarih kaynaklarıdır. Zira kaynak konusu tarih disiplininin asli unsurlarından birisidir. Tarihçiler erişebildikleri kaynaklar nispetince geçmişe dayalı bilgiyi ele almış, bu sayede hem meslektaşlarının hem de diğer insanların yani kamuoyunun hizmetine sunmuşlardır. Bu kitap, ülkemizde Arap Yarımadası’nın muhtelif dönemleri ve hanedanlıkları üzerinde çalışmalar yapan tarihçilerin, hangi kaynakları kullandıklarını ve bu kaynakları kullanarak Arap Yarımadası’na ve geçirdiği döneme dair ne gibi bilgilere ulaştıklarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu sayede Arap Yarımadası’na dair en önemli konulardan birisi olan kaynak konusu detaylı bir şekilde tartışma zemini bulmuş olacaktır.

Kitabın diğer odağı ise Arap Yarımadası’ndaki tarihyazımıdır. Bu bağlamda çalışmada İslam Öncesi Hicaz ve Yemen, İslamî Erken Dönem Hicaz ve Yemen, Yemen’de kurulan Ziyâdîler, Ya’furîler, Necâhîler ve Suleyhîler, Zeydî İmamlar (1138-1538), Resûlîler (6-10/12-16. yüzyıllar), Osmanlı (1538-1918) dönemi Yemen, Hicaz’da Fâtımî-Eyyûbî, Memlûk ve Osmanlı dönemleri başlıklarında Arap Yarımadası tarih yazıcılığının doğuşu ve gelişimi, yerel hanedanlıkların hakimiyetlerini tesis etmede tarihi kullanmaları, mümkün olduğunca tarihyazım

yaklaşımları ve tartışmaları gibi konular bütünlüklü bir şekilde ele alınmaktadır. Bu konularda özellikle Arap Yarımadası üzerine çalışan ülkemizdeki saygın akademisyenlerin metinlerinin katkısı, kitabı özel bir konuma taşımaktadır.

Başta bölüm yazarı hocalarımız olmak üzere bu eserin vücuda gelmesine katkı veren İLEM'e, Fikir Kitap ve Nokta Yayın Grubu yetkililerine minnettarız. Ayrıca Dr. Halil İbrahim Erol, Dr. Selahattin Polatoğlu, Elif Özdoğan Ulu ve Haşem Gözgü'ye çeşitli düzeylerde sundukları katkılardan dolayı teşekkür ediyoruz. Bu kitabın ülkemizde hem Arabistan havzası tarih ve tarihçiliğine dayalı tartışmaları zenginleştirmesini hem de tarihin önemli meselelerinden birisi olan kaynak ve yazım hususunu tarihçi perspektifi ile ele alma imkânını oluşturmasını ümit ediyoruz.

İlyas Uçar, Halil Ortakçı, Abdulkadir Macit, Halil İbrahim Yılmaz

Şubat 2025